

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение «Телигинская
общеобразовательная школа»

Бырайыак аата

«О5о санарар санатын араас ооньюу кеметунэн сайыннарыы»

(Кыра белех оболоро)

Иитээччи: Захарова М.А

2020с

Бырайыак аата: «Оҕо санарар санатын араас оонньуу кеметунэн сайыннарыы».

Бырайыак терүөтэ: Логопедтар этэллэринэн, кэнники сылларга куһаҕаннык санарар оҕолор ахсааннара элбээн иһэр. Ол төрүөтүнэн төрүүрүгэр эчэйиитэ, тулалыыр эйгэ дьайыыта итиэннэ оҕо төрөппүттэрин кытта кэпсэтэн алтыһыыта аҕыйаҕа буолар. Ити кыһалҕалары суох онорорго араас оонньууну туьанан оҕо санарар санатын сайыннарыахха сеп.

Бырайыак туһулуута: оҕо санарар санатын сайыннара араас оонньуулары ытан оҕо санатын чинчийэн, кэтээн керуу.

Бырайыак уерэтэр предмета: Оонньуу кеметунэн оҕо санарар санатын сайыннарыы.

Бырайыак сыала: оонньуу кеметунэн оҕо теребут ийэ тыл кэрэтин, баайын билибиннэри, санарар санатын сайыннарыы.

Бырайыак соруктара:

- оҕо санарар санатын сайыннарага сыбыаннаах анал программалары, методическай литературалары, дидактическай пособиелары наардаабын, аабы-уерэтии, ырытыы.

- санарар сананы сайыннарыыга аналлаах оонньуулары кердееун, талыы, ырытыы.

- хас биирдии оҕо санарар санатын кэтээн керуу, мониторинг ытыты, хас биирдии оҕо сайдыы лиибын (маршрут) оноруу.

- кыра белех оҕолоругар оҕо санарар санатын сайыннарыыга эйгэни тэрийии.

Бырайыак сонун ерутэ: оҕо уонна иитээччи, иитээччи уонна тереппут бииргэ куолаан онорбут оонньууларын киллэрии.

Бырайыак ытытлар сирэ: Мэнэ – Ханалас улууьа, Тиэлиги нэилиэгэ. Тиэлиги орто осколата.

Бырайыак кыттыылаахтара: Кыра белех оҕолорун иитиллээччилэрэ, тереппуттэрэ, иитээччилэр.

Бырайыак кэмэ: 3 ый (Кулун тутар, муус устар, ыам ыйа) 2020сыл.

Хайысхалара	Ытытлар улэ керунэ	Ким толорор, кытара
<p>1. Бэлэмнэнии этаба</p> <p>-Кулун тутар ый</p>	<p>- сыал сорук туруоруу.</p> <p>-анал программалары, методической литературалары, дидактической пособиелары наардаабын, талы-уэрэтии, ырытыы.</p> <p>- санарар сананы сайыннарыыга аналлаах оонньуулары кердееун, айыы, талыы, ырытыы.</p> <p>- хас биирдии о5о санарар санатын кэтээн керуу, мониторинг ытыты, хас биирдии о5о5о сайдыы лиибын (маршрут) онорон са5алаабын.</p> <p>- кыра белех оболоругар о5о санарар санатын сайыннарыыга эйгэни тэрийии.</p> <p>- о5о санарар санатын сайыннарыыга тереппуттэргэ уопсай муннях тэрийии, диагностиканы</p>	<p>- иитээччи</p> <p>-музыкальной салайааччы</p> <p>-физ. инструктор</p> <p>-гигиенист</p> <p>тереппуттэр</p>

	билибиннэрий. -ийитиннэрий тумугунэн тереппуттэргэ араас оонньуу оноруутугар конкурсыты.	
2. Олоххо киллэрий этааба. Муус устар ый	- былаанынан бырайыагы тийгин быспакка улэлэтий.	Иитээччилэр Тереппуттэр бырайыак кыттыылаахтара.
3. Тумук этап. Ыам ыйа	- бырайыак улэтин тумугунэн оболору санарар саналарын кэтээн керен мониториннаабын (Рефлексия).	Иитээччилэр.

Бырайыак сүрүн ис хоһооно.

Оонньуу көмөтүнэн оҕо санарар санатын сайыннарыыга эйгэлэри онорон улэни ытыты. Чопчу сыал – сорук туруоруллан, хас биирдии оҕо уратытын учуоттаан үлэ ытытылар.

Оонньуулары тылы сайыннарыы дьайымалларын кытта дьүөрэлээн уонна сайыннарар эйгэлэригэр көңүл оонньуу кэмигэр ытыахха сөп. Оҕо барыта санарарын, бэйэтин санаатын этэрин ситиһэр инниттэн бөлөхтөргө арааран оонньотор табыгастаах буолуоҕа. Иитээччи оҕо төһө ылынарыттан көрөн оонньуу ис хоһоонун уустугурдан – судургутан биэриэн сөп.

Ый бүтүүтэ оболору санардан араас остуоруйалары оболорго тэрийиэххэ сөп.

Мань барытын уонна бодоруһуу араас түгэннэрин оҕо бэйэтин уонна саастыылаахтарын сыаналыырыгар видеоҕа устан, хаартыскаҕа түһэрэн

көрдөрүү, иһитиннэри, ытыллыбыт тэрээһиннэр тутатына ырытыллан иһэллэрэ туруоруллубут сыалы ситиһэргэ көдүүстээх буолуоҕа. Бырайыак сүннүүнэн төрөппүтү кытта үлэ.

Бу бырайыак сүрүн бириинсибэ: оҕо айылгытын, кини кыабын уонна төрөппүт баҕатын тутуһуу буоларынан, бырайыак сабаланыабыттан бүтүөр диэри төрөппүтү кытта ыкса сибээстээх үлэ тиһигин быспакка барыахтаах.

Ол курдук, бырайыак бэлэмнэни үлэтигэр «Оҕо төрөөбүт тылынан санарар санатын сайыннарыыга төрөппүт оруола» - диэн темаҕа төрөппүттэргэ мунньах ытыллар. Мунньах кэмигэр диагностика түмүгүн иһитиннэриини киллэрэн, ол түмүгүнэн оҕо бэйэтин сааһыгар санатын сайдыытын туһунан кэпсэтии барар. Оҕолорго сананы сайыннарыыга аналлаах оонньоу көрүннэрин билиһиннэри, оонньоутуу. Мунньах түмүгүнэн төрөппүтү кытта үлэҕэ былаан ылыныы уонна оонньоу оноруутугар конкурс ытылларын иһитиннэри.

Бырайыак сүннүүнэн оонньоулар көрүннэрэ.

Оонньоу – оҕо саас биир быстыспат аргыһа буолар. Оонньоуттан оҕо дуоһуйууну ылар, оонньоу нөнгүө оҕо эт – хаан өттүнэн сайдар, олоҕу – дыһаабы, үлэни – хамнаһы кыра эрдэбиттэн билэр, доҕотторугар, дьонно – сэргэҕэ киһилии сыһыаннаһар буола улаатар.

Бырайыакка киирэр оонньоулар чопчу сыаллаах – сороктуу, ис хоһоонноох буолуохтаахтар. Оонньоулары ытыллар дьайымаллары кытта сөптөөхтүк алтыһыннаран, көңүл оонньоуларга таба киллэрэн биэрдэххэ үлэ ордук көдүүстээх буолуоҕа. Төрөөбүт тылынан санарар сананы сайыннарыы сүрүннээн 6 салааҕа арахсыан сөп, онно тыл оонньоуларын, дидактической остуол оонньоуларын, хамсаныылаах оонньоулары төрөппүтү кытта онороммут, саха төрүт киллэрэн биэрэбит. Ол курдук:

1 салаа. Тыл үөскээһинин кытта билсии. Оонньоу нөнгүө киһи хамсыыр харамайтан уратыта – санарар тыллаах диэн, быһааран-уерэтэн кердерен оонньоутуу. Биһиги төрөөбүт ийэ тылбыт – саха тыла буолар диэн

өйдөбүлү тиэрдии буолар. Кыылар саналарын утуктэн оҕо дорҕооннору сепке санарарыгар, ситиһии.

2 салаа. Кэпсэтии көрүүнэрэ. Бу салааҕа, санарар киһи сирэйин – хараҕын уларыһытын, туттара – хаптара кэпсэтиригэр көмөлөһөрүн, сороҕор мэхэйдиирин оҕолорго хартыына, видеосюжет, мультимедиа кэмтунэн өйдөтүү. Киһини тас көрүүттэн уйулҕатын туругун (үөрүүнү, хомойууну, соһуйууну) арааран билэргэ, киһи уйулҕатын туругун ойуулуурга – дьүһүннүүргэ үөрэтии буолар.

3 салаа. Сиздээх санаҕа иитиллэбит. Оонньуу көмөтүнэн эйбэс тыллары күннээҕи олоххо тутуннара үөрэтии, ыалга сылдыһы сиздин билиһиннэриин, уолу уол курдук, кыһы кыыс курдук иитэргэ оҕолорго сюжетно-ролевой оонньуулары оонньотон дьонно – сэргэбэ сэмэй сыһыанна иитии,

4 салаа. Сатаан истэр сатабыл. Атын киһи санатын өйдөөн – дьүүлээн, болҕойон истэригэр үөрэтии. Сэһэргээччини сэнээрээһин уонна сэргээһин, остуоруйаны, олонхоттон быһа тардыылары, хоһооннору, ырыалары сатаан истэр, кэрэхсиир сатабылларын сайыннары.

5 салаа. Кэпсэтэ үөрэнэбит. Оонньуу нөнүө кэпсэтэ үөрэтии, санарарга куолаһы түгэниттэн көрөн араастаан уларыты, ийиини таба тиэрдии сатабылларыгар уһуйуу, хоһоон, болҕомтону тардыы ньымаларыгар үөрэтии.

6 салаа. Бодоруһа үөрэнэбит. Дьон – сэргэ сылдыар сиригэр саха сиздинэн сэмэйдик туттарга – хаптарга, элэккэй буоларга үөрэтии.

Мань таһынан киллэрэн биэриэххэ сөп:

Артикуляцияны эрчийиигэ аналлаах оонньуулары.

1. «Шаригы ур»

Сыала: оҕо сепке тыһынын сайыннары, «С», «Ш» дорҕоону сепке этэригэр ситиһии.

Оонньуу тутула: оҕолор бэйэ-бэйэлэригэр чугас круг онорон тураллар. Иитээччи санарар тыһын утуктэллэр. «Шаригым уруллэн, уруллэн улахан буол. Ол гынан тэстимэ- биьигини хомотума». –

санара, санара кэннин диэки хааман улахан круг онороллор.
Иитээччи «Шарик тэбиннэ» - диэтин кытта «С», «Ш» - дорбоону
санара, санара кругу кыччатан ибэллэр.

2. «Лыхтар»

Сыала: уос былчыннарын сайыннары.

Туттуллар матырыйааллар: кумаабыттан кырыллыбыт дээрэкээн енеех
лыхтар.

Ооньуу тутула: лыхтары остуол биир уугар ууруллар. Оболор
иккилии, устуу буолан курэхтэбиэхтэрин сеп. Муннуларынан сепке
уун тыны ылан баран, уостарын чорботон лыхтарын урэллэр. Иккис
тыын ылаабын кенуллэммэт.

3. «Араас енеех сэбирдэхтэр»

Сыала: сепке бытааннык, уун тыны ылы.

Туттуллар матырыйааллар: кумаахыга кырыллыбыт араас енеех
сэбирдэхтэр, сап, трубка.

Ооньуу тутула: трубка тумсугар сапка илиллибит сэбирдэби обо
керен сэбирдэх дьуунун этэр. Онтон сэбирдэби аргый урэн
хамсатыахтаах. Урэригэр обо санна ере хамсыа суохтаах, иэдээ ере
уруллуе суохтаах.

Таабырыннарынан ооньуулары ооньотуу, таайтары.

Туяаныллыбыт литературалар:

1. Госхол. Национальнай оҕо тэрилтэтин базовай программата. Дьокуускай 2009.
2. Васильев П.К., Охлопков М.К Сахалыы оонньуулар. Дьокуускай. Бичик.
3. Петрова Т.И Сахам тыла барахсан. Дьокуускай. Бичик 2006с.
4. Кондакова У.Ф Тыл оонньуута. Дьокуускай. Бичик 2002с
5. Федоров А.С Ебугэ сизэрэ-туома. Дьокуускай. Бичик 2011с.